
Recenzovaný článek

OSN a NATO jako hlavní pilíře mezinárodní bezpečnostní architektury se zaměřením na Blízký a Střední východ

The UN and NATO as the Main Pillars of the International Security Architecture with a Focus on the Middle East Region

Yvona Novotná-Šabacká

Abstrakt: Tato studie podává souhrnný přehled o tvorbě mezinárodní bezpečnostní architektury a její činnosti v podobě jejich dvou hlavních pilířů, tj. Organizace spojených národů a Severoatlantické aliance v regionu Blízkého a Středního východu. V rámci mezinárodních bezpečnostních vztahů se jedná o region velmi nestabilní a konfliktní, kdy tato nestabilita trvá prakticky od založení státu Izrael v roce 1948. Globální OSN, její celková činnost a význam, zejména humanitární a mírotvorná činnost nejen pro oblast Blízkého a Středního východu, je velice přínosná, a to po celé období studené války až do současnosti. NATO jako bezpečnostní organizace patří mezi významné světové aktéry ovlivňující současné mezinárodní bezpečnostní vztahy. Obě tyto organizace svoji činností představují zásadní prostředek k zajištění světového míru a bezpečnosti.

Abstract: This study provides a summary overview of the creation and the activities of the international security architecture in the form of their two main pillars, i.e. the United Nations and the North Atlantic Treaty Organization in the Near and Middle East region. Within the framework of international security relations, this is a very unstable and conflictual region, where this instability has lasted practically since the establishment of the State of Israel in 1948. The global UN, its overall activity and importance, especially humanitarian and peace-building activities not only for the Near and Middle East region, is very beneficial, through out the Cold War period up to the present day. As a security organization, NATO is among the most important global actors influencing current international security relations. Through their activities, both of these organizations represent a essential means of ensuring world peace and security.

Klíčová slova: Organizace spojených národů; rezoluce; mezinárodní bezpečnostní architektura; Severoatlantická aliance; Blízký a Střední východ.

Keywords: United Nations; Resolution; International Security Architecture; North Atlantic Treaty Organization; Middle East.

ÚVOD

Státy už v dávné minulosti uzavíraly ad hoc pakty a aliance s cílem zajistit jejich vlastní bezpečnost, ale zpravidla se nejednalo o institucionalizované ani trvalejší spojení. Trend institucionalizace bezpečnostních a obranných závazků v podobě mezinárodních organizací a institucí nastupuje až v 20. století v reakci na dvě světové války a následný vývoj v podmínkách bipolarity. Bezpečnostní architektura je vnímána státy, které se na ní podílejí, jako způsob zajištění vlastního bezpečí. Současná mezinárodní bezpečnostní architektura je tvořena převážně organizacemi kooperativní bezpečnosti (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě – OBSE), kolektivní bezpečnosti (Organizace spojených národů - OSN) a kolektivní obrany (Severoatlantická aliance - NATO, EU na základě Lisabonské smlouvy z roku 2007).

Na všechny tyto aktéry dynamicky působí proces globalizace, během kterého mj. dochází k významnému propojování mezi jednotlivými státy a světadíly, zmenšuje se vzdálenost mezi nimi a vytvářejí se zcela nové vazby v oblasti ekonomických, politických, ale zejména mezinárodních bezpečnostních vztahů. Bezpečnostní architekturu lze definovat jako institucionální systém uspořádání vztahů mezi státy, resp. institucemi, zaručující jejich bezpečnost. Vychází z předpokladu, že otázky a problémy spojené s bezpečností států nelze řešit individuálně.

Kooperativní bezpečnost zahrnuje dialogy, spolupráci, konzultace či kontrolované snižování vojenských schopností. Příkladem organizace kooperativní bezpečnosti je OBSE se sídlem ve Vídni. Sdružuje 57 účastnických států a vznikla z původní Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Stálá rada OBSE rozhoduje o vysílání tzv. polních misí OBSE.

Mezi základní principy kolektivní bezpečnosti patří povinnost řešit všechny spory mírovými (pokojnými) prostředky a zákaz použití síly a hrozby silou ve vzájemných vztazích. Příkladem univerzální organizace kolektivní bezpečnosti je OSN se sídlem v New Yorku. Sdružuje 193 členských států. Jejím základním cílem je zachovat mezinárodní mír a bezpečnost. Mezi základní nástroje OSN k zajištění míru a bezpečnosti patří článek 2, 39, 41, 42 Charty OSN. Jediným orgánem rozhodujícím o použití síly je Rada bezpečnosti OSN.

Kolektivní obrana představuje systém společné obrany před vnějšími hrozbami, tj. před napadením státu, který nejsou členem seskupení. Jedná se o systém zajišťující ochranu členských států před útokem zvenčí. Příkladem organizace kolektivní obrany je NATO se sídlem v Bruselu. Sdružuje 32 členských států, poslední rozšíření se uskutečnilo v roce 2024 přijetím Švédska. Základním posláním této organizace je vytvořit stabilní euroatlantické prostředí a zajistit bezpečnost svých členů politickými a vojenskými prostředky (Washingtonská smlouva, čl. 5). Organizací kolektivní obrany byla a je celá řada, mezi nejznámější vojenské pakty v minulosti patřily například Varšavská smlouva, CENTO (Bagdádský pakt), Západní unie apod., mezi ty současné patří například AUKUS (Austrálie, Velká Británie a Spojené státy americké), ANZUS (Austrálie, Nový Zéland a Spojené státy americké), Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti a mnohé další.

Cílem této přehledové studie je zhodnotit význam a působení soudobé mezinárodní bezpečnostní architektury v regionu Blízkého a Středního východu. Vzhledem k rozsahu dané problematiky se tento článek zaměřuje na dva pilíře mezinárodní bezpečnostní

architektury, a to Organizaci spojených národů a Severoatlantickou alianci a podává souhrnný přehled nejdůležitějších aktivit těchto dvou zmíněných mezinárodních bezpečnostních aktérů působících v daném regionu. Dále si tato studie klade za cíl odpovědět na výzkumné otázky: 1. Jaká je efektivita těchto dvou organizací jakožto součást mezinárodní bezpečnostní architektury a do jaké míry přispívají svojí činností ke tvorbě mezinárodní bezpečnostní architektury a stabilitě na Blízkém a Středním východě. 2. Bylo použití vojenské síly NATO po roce 1990 vždy v souladu s normami OSN?

Pro dosažení uvedeného cíle byla použita metoda literární rešerše pro shromáždění teoretických informací o vývoji a tvorbě mezinárodní bezpečnostní architektury a detailnějších informací o dvou zmíněných organizacích, poté provedena syntéza získaných výsledků s cílem poskytnout komplexní pohled na dané téma.

1 MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOSTNÍ ARCHITEKTURA

První diskuse o mezinárodní bezpečnostní architektuře začaly po druhé světové válce. Objevovaly se téměř po celou druhou polovinu dvacátého století, i když jejich původní záměr byl ovlivněn nově vzniklým světovým řádem, tj. vznikem bipolárního uspořádání světa.

Za zmínku stojí konec 60. let dvacátého století, který znamenal v rámci tvorby mezinárodní bezpečnostní architektury značný úspěch. Jednalo se o oblast kontroly zbrojení, kdy v roce 1970 začala platit mezinárodní Smlouva o nešíření jaderných zbraní, o rok dříve začala jednání o omezení strategických zbraní SALT I.¹ Od konce 60. let NATO více podporovalo dialog mezi oběma bloky studené války, došlo k uvolnění napětí (*détente*).² Byly vytvořeny podmínky pro svolání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE), která vyústila v roce 1975 k přijetí Závěrečného aktu KBSE.³

Velký obrat v otázkách globální bezpečnosti přinesl konec studené války, kdy koncept mezinárodní bezpečnostní architektury, resp. evropské bezpečnostní architektury byl znovu oživen a stal se jedním z hlavních témat mezinárodních diskusí a rozhovorů. Konec

¹ Eichler, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: AVIS. 2006. s. 65. ISBN 80-7278-326-2.

² Etapa *détente* byla ukončena sovětskou invazí do Afghánistánu v roce 1979. O období let 1979 až 1985 se mluví jako o druhé studené válce, jejíž dynamika ale začala po nástupu Michaila Gorbačova kmoci právě v roce 1985 upadat. Ve společném komuniké R. Reagana a M. Gorbačova v Ženevě z roku 1985 oba státníci prohlašují, že „...jaderná válka nesmí být nikdy rozpoutána...“ (https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137930.htm). V roce 1987 USA a SSSR podepsaly dohodu o úplném zákazu a likvidaci raket středního doletu.

³ Helsinský závěrečný akt představuje jeden z nejvýznamnějších dokumentů evropské historie, neboť jeho podpisem byly přijaty nejen výsledky druhé světové války v Evropě, uznán průběh hranic, ale zejména byla nastolena komunikace mezi dvěma bloky a začala spolupráce v otázkách bezpečnosti, kultury, hospodářství, vědy, životního prostředí a lidských práv. Lidsko-právní problematika se stala impulsem pro vznik disidentských hnutí a postupných demokratických změn v komunistických zemích. KBSE je od roku 1994 nazývána Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), což je příklad organizace tzv. kooperativní bezpečnosti.

bipolárního rozdělení světa znamenal zásadní změny v otázkách bezpečnosti a mezinárodních bezpečnostních vztahů. Došlo ke změně počtu a povahy nových aktérů mezinárodních bezpečnostních vztahů, koncept bezpečnosti byl redefinován stejně jako byly vytyčeny nové bezpečnostní hrozby a rizika. Hlavním cílem mezinárodního společenství bylo vybudovat vyváženou globální a regionální (například evropskou) bezpečnostní architekturu.

V odborné diskusi se objevují názory, že v kontextu mezinárodních bezpečnostních vztahů již tradiční dělení bezpečnosti na vnitřní a vnější v takové míře nelze uplatňovat, a to z toho důvodu, že soudobé bezpečnostní hrozby a rizika objevující se od rozpadu bipolárního světa mají toliko přeshraniční dosah.⁴ Státy jako aktéři mezinárodních vztahů se nemohou spoléhat jen samy na sebe, ale naopak je nutné zaměřit se ve vnímání bezpečnosti na její multilaterální charakter. Bezpečnost jako odborný pojem je těžko definovatelný a změřitelný.⁵ Mnoho odborníků používá různé výklady a definice bezpečnosti, avšak ve výsledku se všichni shodují na společném závěru, že bezpečnost je především nejvyšší hodnota a cíl každého člověka, společnosti a samozřejmě i státu, tj. jeho vnitřní a zahraniční politiky. Bezpečnost můžeme vymezit ze dvou pohledů, pozitivního a negativního.⁶ Pozitivní bezpečností rozumíme takový stav, kdy neexistuje válka ani ozbrojené násilí. Bezpečný je takový aktér, který se nachází mimo dosah přímých hrozeb a může být před nimi chráněn. Takový stav je výsledkem účinných opatření v oblasti diplomacie, politiky, hospodářství a ve vojenské oblasti. Pozitivní bezpečnost je vždy spojena s určitým prvkem, tj. státem, společenstvím, jednotlivcem nebo také s věcí. Negativní bezpečnost znamená, že v daném uskupení států či v mezinárodním systému neexistuje hrozba, která by ohrožovala nejvyšší hodnoty dané entity. Dle tohoto vymezení chápeme bezpečnost jako opak k ohrožení. Toto ohrožení vzniká v důsledku vzájemného působení různých aktérů, kteří mají odlišné zájmy a preference, k jejichž získání neváhají použít sílu (vojenskou, politickou, hospodářskou). Od konce studené války až po vypuknutí konfliktu na Ukrajině v roce 2022 většina států euroatlantického prostoru nebyla vystavena žádnému bezprostřednímu ohrožení. Pozitivní pojetí bezpečnosti lze přiřadit právě tomuto období.

Bezpečnostní architekturu, jak už bylo zmíněno v úvodu, můžeme pojmut jako institucionální systém vztahů mezi státy, institucemi, zaručující jejich bezpečnost. Tento systém v sobě zahrnuje několik prvků, jako jsou smlouvy, různé mezinárodní dokumenty, které členské státy a členové daných institucí vzájemně ratifikovali, patří sem i dokumenty upravující vzájemnou spolupráci, plnění a zajištění smluvně přijatých závazků aj. Mezinárodní bezpečnostní architektura včetně evropské se po ukončení studené války vyvíjela velmi nesouměrně, existovaly různé koncepty a studie ohledně její podoby

⁴ Podrobněji viz Waisová, Šárka. *Bezpečnost - vývoj a proměny konceptu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005. s. 53-54. ISBN 80-86898-21-0, Eichler, Jan. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál, 2009. s. 392-398. ISBN 978-80-7367-540-0.

⁵ McSweeney, Bill. *Security, Identity and Interests*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. s. 13. ISBN 978-0-5114-9155-9.

⁶ Eichler, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: AVIS. 2006. s 7-8. ISBN 80-7278-326-2.

a jejího nového uspořádání.⁷ Vývoj mezinárodní bezpečnostní architektury byl ovlivněn několika skutečnostmi, nejvíce však geopolitickými změnami, které započaly zánikem bipolárního rozdělení světa. Mám tím konkrétně na mysli rozpad Sovětského svazu, zánik Varšavské smlouvy, sjednocení Německa, občanskou válku v bývalé Jugoslávii, krizi na Blízkém a Středním východě (válku v Perském zálivu, arabsko-izraelský konflikt) aj. Dle odborných názorů byly považovány za vůbec nejvýznamnější důvody pro vybudování nové bezpečnostní architektury následující bezpečnostní hrozby, zprvce nestabilita ve východní Evropě a na Balkáně s tím, že by lokální konflikty mohly vyvolat závažnější konfrontace na evropském kontinentě, dále pak konflikty v rozvojovém světě (například již zmíněná první válka v Perském zálivu v roce 1991), dále pak bezpečnostní hrozby nevojenského typu jako jsou nárůst populace, migrace, otázky životního prostředí, kyberprostoru a v neposlední řadě i terorismus.⁸ Ve stejné době se začal pro nové bezpečnostní uspořádání vztahů stále více užívat pojem „bezpečnostní architektura“.⁹ Došlo k rozšíření Severoatlantické aliance a do konceptu mezinárodní bezpečnostní architektury se nově začlenila i Evropská unie. Naopak byla rozpuštěna Západoevropská unie, která do té doby měla roli zprostředkovatele mezi NATO a EU a měla zajišťovat vojenské operace EU. Avšak se vznikem bezpečnostní a obranné politiky EU funkce Západoevropské unie přestala být opodstatněná. Rozšíření a další rozvoj evropské integrace byl považován za důležitý pilíř nové evropské a též mezinárodní bezpečnostní architektury. Nicméně po mnoha návrzích a potenciálních konceptech¹⁰ se v důsledku vývoje mezinárodního společenství zformovala současná podoba mezinárodní bezpečnostní architektury, kterou dle citovaných autorů tvoří primárně OSN, NATO, EU a OBSE.¹¹

Dále se autoři shodují v názoru, že rozpadem bipolárního uspořádání světa došlo současně i k zániku prověřené stability a téměř zaručeného stabilního prostředí nejen v Evropě, ale i ve světě, mezinárodní systém ztratil prověřený světový řád a určitou stabilitu přetrvávající po období studené války, což právě toto období studené války dávalo.

⁷ Podrobněji viz Lubkemeier, Eckhard. *Security and Peace in Post-ColdWarEurope*. In *Beyond East-WestConfrontation: Searching for a New Security Structure in Europe*. Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1991. s. 187-191. ISBN 3-7890-2211-X., dále Zielonka, Jan. *Europe's Security: A Great Confusion*. *International Affairs*, Vol.67, No. 1 (Jan., 1991), s. 127-137. <http://www.jstor.org/stable/2621223>

⁸ Zielonka, Jan. *Europe's Security: A Great Confusion*. *International Affairs*, Vol.67, No. 1 (Jan., 1991), s. 130-131. <http://www.jstor.org/stable/2621223>

⁹ Becher, Klaus. *Security Co-operatin in Europe: DomesticChallengesandLimitations*. In *Beyond East-WestConfrontation: Searching for a New Security Structurein Europe*. Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1990. s. 63-65. ISBN 3-7890-2211-X.

¹⁰ Některé navrhované koncepce nového bezpečnostního uspořádání počítaly například i se stálou existencí Varšavského paktu.

¹¹ Podrobněji viz Lubkemeier, Eckhard. *Security and Peace in Post-ColdWarEurope*. In *Beyond East-WestConfrontation: Searching for a New Security Structure in Europe*. Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1990. s. 182-202. ISBN 3-7890-2211-X., Hobsbawm, Eric. *Globalizace, demokracie a terorismus*. Praha: Academia, 2009. 134 s. ISBN 978-80-200-1725-3, Ort, Alexandr. *Evropa 20. století*. Praha: Arista, 2000. 383 s. ISBN 80-86410-06-4, Binnendijk, Hans. *European Security Alternatives*. In *Beyond East-WestConfrontation: Searching for a New Security Structure in Europe*. Baden-Baden: NomosVerl.-Ges., 1990. s. 175-182. ISBN 3-7890-2211-X, Webber, Mark et al. *The governance of Europeansecurity*. *Review of International Studies*, 2004, https://wrap.warwick.ac.uk/1004/1/WRAP_Croft_Governance_security.pdf

Tuto tezi výstižně rozvedl bývalý nizozemský politik W. van Eekelen, když hovořil o období studené války jako o období velkého vojenského nebezpečí, ale značné politické stability, a naopak období po jejím skončení charakterizoval nemalými hrozbami, ale též vysokou nestabilitou.¹² Mezinárodní společenství tedy muselo začít hledat nové světové uspořádání a jeho status quo. Základem mezinárodního bezpečnostního společenství je dle Adlera mezinárodní spolupráce, kdy státy chtějí žít v míru i v budoucnu a jejichž spolupráce by měla vést až k vytvoření fungujících integračních a bezpečnostních struktur.¹³

Avšak objevují se i skeptické názory v tom smyslu, že mezinárodní bezpečnostní architektura v okamžiku, kdy vypukne krize či konflikt, příliš nefunguje. Podle O. Krejčího¹⁴ je bezpečnostní architektura nejen v Evropě, ale i ve světě komplikovaná. Za hlavní pilíře evropské bezpečnostní architektury považuje Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), Severoatlantickou alianci či Partnerství pro mír (v rámci programu NATO), i když význam například OBSE v posledních letech spíše klesá. Proto je důležité najít konsenzus mezi globálními aktéry mezinárodních bezpečnostních vztahů jako jsou USA, Rusko a Čína. Avšak dle některých autorů ani globální organizace kolektivní bezpečnosti (OSN) nebyla a není výrazně efektivní.¹⁵ Nutno připomenout, že koncept kolektivní bezpečnosti se začal vyvíjet se zrodem Společnosti národů v roce 1919 a byl plně rozvinut právě po druhé světové válce se vznikem OSN. Poukazuje se na fakt, že tento koncept a tím celá OSN je založena na takových principech, které jsou v praxi velmi těžko realizovatelné, a to z toho důvodu, že ne všechny členské státy mají tytéž bezpečnostní zájmy a že ve většině případech jednají na mezinárodní úrovni převážně ve svém národním zájmu.¹⁶ Přesto převažují názory, že kolektivní bezpečnost by měla být hlavním fungujícím principem mezinárodní bezpečnostní architektury.

2 ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ (OSN)

Jedinou univerzální mezinárodní organizací, která má ve světě své nezastupitelné místo, je právě Organizace spojených národů (OSN). Lze říci, že tato organizace tvoří páteř

¹² Podrobněji viz van Eekelen, Willem, F. *European Security in a Changing Environment*. In *Beyond East-West Confrontation: Searching for a New Security Structure in Europe*. Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1990. s. 154-160. ISBN 3-7890-2211-X.

¹³ Adler, Emanuel, Barnett, Michael. *Security Communities*. Cambridge: Cambridge Studies in International Relations, 1998. s. 58-62. ISBN 0521639530.

¹⁴ <https://cesky.radio.cz/expert-bezpecnostni-architektura-evropy-je-slozita-a-nefunguje-8357797>

¹⁵ Podrobněji viz Williams, Phil. *A Conflict Management Centre for Europe*. In *Beyond East-West Confrontation: Searching for a New Security Structure in Europe*. Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1990. s. 274-287. ISBN 3-7890-2211-X, dále Homan, Kees. *For a Correct Division of Tasks Between NATO and CSCE*. In *Beyond East-West Confrontation: Searching for a New Security Structure in Europe*. Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1990. s. 564-566. ISBN 3-7890-2211-X.

¹⁶ Thakur, Ramesh. *The United Nations, Peace and Security*. Cambridge: Cambridge University Press. 2010. ISBN 978-0-5117-5599-6.

mezinárodní bezpečnostní architektury a současně patří mezi důležité aktéry mezinárodních bezpečnostních vztahů na globální úrovni. Jejím hlavním posláním je udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, včetně rozvoje spolupráce mezi národy a zlepšování životních podmínek. Z hlediska bezpečnosti má nepostradatelný význam při posuzování mezinárodních hrozeb a následném rozhodování o použití síly. Neméně významné jsou i její mírové mise.

OSN byla založena dne 24. října 1945 podpisem Charty OSN. Fungování OSN stojí na zásadách, kterými jsou například svrchovaná rovnost všech členských států, svědomité plnění všech závazků vyplývajících z Charty OSN, řešení mezinárodních sporů mírovými prostředky, nepoužití hrozby síly proti územní celistvosti a svrchovanosti členských států aj. Během studené války členové Rady bezpečnosti OSN a současně i nejvyšší představitelé tehdy dvou existujících bloků, tj. SSSR a USA, uplatňovali právo veta, a tím způsobovali nefunkčnost samotné OSN. Lze konstatovat, že členské státy OSN do konce studené války často využívaly právo na sebeobranu podle článku 51 Charty OSN bez ohledu na rozhodnutí Rady OSN, čímž docházelo k narušování vzájemných vztahů a prosazování síly v nich. Po rozpadu bipolárního světa význam OSN jako globálního aktéra nebývale vzrostl a očekávalo se, že bude mít OSN v oblasti globální bezpečnosti hlavní úlohu.

Od počátku 90. let dvacátého století Rada bezpečnosti OSN schvaluje přibližně jednu rezoluci za týden, zatímco v období studené války se jednalo o jednu rezoluci za měsíc. V posledních letech se však objevuje kritika Rady bezpečnosti OSN v kontextu práva veta stálých členů Rady bezpečnosti OSN. Dle kritických názorů je nutné provést reformu Rady bezpečnosti OSN,¹⁷ neboť pět stálých členů Rady bezpečnosti OSN bylo zvoleno na základě výsledků druhé světové války, přičemž poměry sil se během druhé poloviny dvacátého století značně změnily. Poražené mocnosti, jako Německo a Japonsko, se staly důležitými, silnými ekonomikami se značným politickým vlivem, jejichž zájem stát se stálým členem Rady bezpečnosti OSN je veliký. O totéž usilují další významní regionální hráči, jako jsou Brazílie či Jihoafrická republika. Česká republika patří mezi zakládající státy OSN, dlouhodobě podporuje reformu Rady bezpečnosti OSN, významně se podílí na aktivitách Rady pro lidská práva,¹⁸ která patří mezi nejvýznamnější orgány OSN a je současně pomocným orgánem Valného shromáždění OSN. Česká republika bude mj. i usilovat o kandidaturu na nestálého člena v Radě bezpečnosti OSN pro období 2032 až 2033.¹⁹

OSN je nejvyšším mezinárodním jednacím fórem v otázkách mezinárodního míru a bezpečnosti. OSN může členské státy pouze vyzývat, aby se chovaly v souladu s Chartou OSN. Je nutné zde poukázat na význam jednacího fóra OSN, na kterém by všechny členské státy měly hledat prostřednictvím multilateralismu a diplomacie řešení krizových

¹⁷ Dostupné zde <https://www.un.org/securitycouncil/content/faq>

¹⁸ Dne 10. května 2022 byla do Rady zvolena Česká republika, která tak nahradila Rusko. Dne 8. dubna 2022 bylo rozhodnutím Valného shromáždění OSN Rusko z Rady dočasně vyloučeno z důvodu porušování lidských práv v průběhu ruské invaze na Ukrajinu. Podrobněji viz https://www.ohchr.org/en/ohchr_homepage

¹⁹ Podrobněji viz článek <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/fiala-rozhorceni-cernochove-nad-rezoluci-osn-chape-cr-ma-podle-nej-v-osn-zustat/2433412>

situací a zejména usilovat o to, aby již nedocházelo k válkám a konfliktům, usilovat o odvrácení válek a zajištění celosvětového míru a bezpečnosti.²⁰

2.1 OSN v kontextu Blízkého a Středního východu

I pro oblast Blízkého a Středního východu²¹ můžeme použít premisu, která říká, že jedna z hlavních příčin současných konfliktů je situace uvnitř dané země, která je velmi často ovlivňována přeshraničními zásahy sousedních států a jiných aktérů.²² Tyto vnitrostátní konflikty bezesporu ovlivňují i samotný vývoj mezinárodního společenství, které se pak následně potýká s problémy, jako jsou například příliv migrantů, pašování zbraní, paškování a destrukce životního prostředí a mezinárodní terorismus. Konflikty v regionu Blízkého východu mají také několik specifických příčin. K těm nejdůležitějším patří spory o území, otázka náboženského vyznání a právo uprchlíků na návrat.²³ Mezi nejzávažnější a dlouhotrvající patří arabsko-izraelský konflikt, izraelsko-palestinský konflikt spojený s otázkou vzniku Palestinského státu, dále pak okupace syrských Golanských výšin, které obsadil Izrael po třetí arabsko-izraelské válce v roce 1967 a následně anektoval.²⁴

²⁰ Rolí OSN a jejím pozitivním a negativním vymezením se ve světové politice mj. zabýval švédský diplomat a druhý generální tajemník OSN v letech 1953–1961 Dag Hammarskjöld. Známy je jeho citát: „.....OSN nebyla vytvořena proto, aby vedla lidstvo do ráje, ale především proto, aby jej ochránila od cesty do pekla.....“ Podrobněji viz Linnér, Sture a Åström, Sverker. *UN Secretary-General Hammarskjöld: Reflections and Personal Experience*. Upsala: Upsala University. 2008. s. 28. Dostupné na https://www.daghammarskjold.se/wp-content/uploads/2007/10/Dh_lecture_2007.pdf.

²¹ Zahraniční literatura používá pro geograficko-politické vymezení Středního východu (Middle East) oblast zahrnující státy Turecko, Sýrii, Libanon, Izrael, Palestinu, Jordánsko, Egypt, Irák, Kuvajt, státy Arabského poloostrova, Írán a Afghánistán. V české odborné literatuře rozlišujeme mezi Blízkým východem (Sýrie, Libanon, Turecko, Izrael, Palestina, Jordánsko, Egypt) a Středním východem (státy Arabského poloostrova, Irák, Írán, Kuvajt, Afghánistán).

²² Samuel Huntington ve své knize *Střet civilizací* používá dělení aktérů na primární, sekundární a terciární. Primárními aktéry jsou myšleni přímí účastníci konfliktu, tj. jednotlivé státy, lokální skupiny etnické, náboženské skupiny. Za sekundární aktéry považuje například sousední státy, které vstupují do konfliktu a účastní se tak z důvodu náboženské, etnické příbuznosti, ekonomických, mocenských zájmů. Terciární aktéři jsou ty státy, které se konfliktu přímo neúčastní ani s konfliktem nesousedí, ale účastní se nepřímo. Většinou se jedná o velmoci, které po dlouhou dobu konflikt udržují přísunem zbraní, technologií, financí, vojenských poradců či kontraktorů. Podrobněji viz Huntington, Samuel. *P. Střet civilizací*. Praha: Rybka Publishers. 2001. s. 331. ISBN 80-86182-49-5.

²³ Šabacká, Yvona. *Konflikt a politika velmocí na Blízkém východě. Libanon - bitevní pole velmocí*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2011. s. 22–23. ISBN 978-80-7380-298-1.

²⁴ Izraelský Kneset v roce 1981 schválil zákon o Golanských výšinách, kterým byla rozšířena správa a platnost izraelského práva nad touto oblastí, čímž je Izrael de facto anektoval. Rada bezpečnosti OSN vydala rezoluci č. 497, kterou tento čin Izraele odsoudila a zákon prohlásila za neplatný bez mezinárodního účinku. Dne 25. března 2019 podepsal tehdejší americký prezident Donald Trump dekret, kterým USA uznaly izraelskou anexi Golanských výšin. Stalo se tak během krátké návštěvy izraelského premiéra Benjamina Netanjahua ve Washingtonu. Izraelská anexie Golanských výšin nebyla do dnešní doby uznána žádným jiným státem, dle OSN je oblast Golanských výšin stále syrským územím.

V současné době v oblasti Blízkého východu působí tři mírové mise OSN, tj. Prozatímní jednotky OSN v Libanonu (UNIFIL),²⁵ Jednotky OSN pro dohled nad oddělením zneprátených stran (UNDOF)²⁶ a Organizace OSN pro dohled nad příměřím (UNTSO). OSN se začala Blízkým východem zabývat prakticky hned po svém založení, neboť otázka statutu Palestiny je dle mnoha odborníků tím hlavním problémem konfliktů v daném regionu. Po první arabsko-izraelské válce v roce 1948 zřídila OSN Organizaci pro dohled nad příměřím (UNTSO),²⁷ což byla první pozorovatelská mise OSN vůbec. Po této první arabsko-izraelské válce odešlo z území Palestiny a nově vzniklého Izraele více než 720 tisíc Palestinců.²⁸ V reakci na tak velký počet palestinských uprchlíků založilo Valné shromáždění OSN v roce 1949 Agenturu OSN pro pomoc a práci pro palestinské uprchlíky na Blízkém východě (UNRWA).²⁹ Tato Agentura OSN funguje pro danou oblast i v dnešní době a má významnou roli při zajišťování a poskytování různých forem pomoci, nejvíce však humanitární a zdravotní.³⁰

I v dalších arabsko-izraelských válkách (v letech 1956, 1967, 1973), v první i druhé libanonské válce (v letech 1982 a 2006), v syrském konfliktu (započatém v roce 2011) OSN aktivně vystupovala jako prostředník mezi válčícími stranami s cílem mírového urovnání. Po ukončení výše zmíněných konfliktů byly v oblasti rozmístěny mírové síly OSN, které měly za úkol dohlížet na stažení ozbrojených válečných jednotek, zajistit distribuci potravin a zdravotnického materiálu včetně humanitární pomoci, napomáhaly s místními volbami a celkově přispěly k obnovení míru a stability v regionu.

Základem pro mírová jednání a právní dokumenty *pro oblast Blízkého východu zůstávají dvě rezoluce Rady bezpečnosti OSN, a to č. 242 z roku 1967 a č. 338 z roku 1973.*³¹ Tyto dvě rezoluce jsou nejdůležitějšími a těmi základními dokumenty pro hledání celkového řešení blízkovýchodní otázky, tj. izraelsko-palestinského konfliktu a arabsko-izraelského konfliktu. V kontextu současného vývoje na palestinských územích a probíhajícímu konfliktu nutno podrobněji zmínit rezoluci Rady bezpečnosti OSN č. 242, která obsahuje hlavní principy řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Zprv rezoluce vybízí Izrael stáhnout se z okupovaných území, která obsadil v šestidenní válce v roce 1967. Zadruhé rezoluce zdůrazňuje nutnost respektovat suverenitu, územní celistvost a politickou nezávislost každého státu v oblasti, uznání hranic a právo na život v míru a bezpečí. Na tyto dvě rezoluce se odkazuje i rezoluce Valného shromáždění OSN schválená dne 27. října 2023, o ochraně civilního obyvatelstva a dodržování právních a humanitárních závazků, vydaná v souvislosti s probíhajícím konfliktem mezi izraelskou armádou a palestinským

²⁵ Podrobněji viz <https://unifil.unmissions.org/>

²⁶ Podrobněji viz <https://undof.unmissions.org/>

²⁷ Podrobněji viz <https://untso.unmissions.org/>

²⁸ Sachar, Howard. *Dějiny státu Izrael*. Praha: Regia. 1999. s. 291-293. ISBN 80-902484-4-6.

²⁹ Podrobněji viz <https://www.unrwa.org>

³⁰ Šabacká, Yvona. *Konflikt a politika velmocí na Blízkém východě. Libanon - bitevní pole velmocí*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2011. s. 321. ISBN 978-80-7380-298-1.

³¹ Dostupné zde <https://peacemaker.un.org/middle-east-resolution242> a <https://peacemaker.un.org/middleeast-resolution338>

hnutím Hamás, který započal dne 7. října 2023 ozbrojeným útokem Hamásu na vojenské a civilní cíle na izraelském území.³²

2.2 OSN v Sýrii

Jednou z blízkovýchodních zemí, ve které se angažuje OSN již několik desítek let, je Sýrie. Mírové jednotky OSN pro dohled nad oddělením znepřátelených stran (UNDOF) byly ustanoveny v roce 1974 s cílem dohlížet na dodržování příměří uzavřeného v rámci mezistátní dohody³³ mezi Izraelem a Sýrií po čtvrté arabsko-izraelské válce v roce 1973. Jednotky UNDOF působí v oblasti Golanských výšin dodnes.³⁴ Jejich hlavním úkolem je udržení zastavení palby a příměří mezi Izraelem a Sýrií a monitorování jejich vojenských jednotek v bezpečnostním pásmu 80 km. Avšak tento úkol vzhledem k syrskému konfliktu, který začal v roce 2011, a zejména vzhledem k současnému konfliktu, který probíhá mezi Izraelem a palestinským hnutím Hamás, prozatím na palestinském území Gazy, bude i pro jednotky UNDOF obtížný. Existuje totiž vysoké riziko rozšíření tohoto konfliktu i do dalších oblastí blízkovýchodního regionu, zejména do Sýrie a Libanonu. Dne 14. října 2023 Izrael bombardoval syrské letiště v Aleppu, které je v současné době pod kontrolou syrské vlády, a které je údajně využíváno jako překladiště dodávek zbraní z Íránu pro palestinský Hamás. Syrská letiště čelila izraelským náletům již mnohokrát.³⁵

Další významnou aktivitou OSN v rámci budování mezinárodní bezpečnostní architektury po konci studené války je její vytrvalá angažovanost v již zmíněném soudobém syrském konfliktu. Tento konflikt začal dne 15. března 2011 protivládními demonstracemi v rámci tzv. arabského jara a vyústil v syrskou občanskou válku, kde na jedné straně bojovaly provládní síly prezidenta Bašára Asada a na straně druhé vzbouřenecké jednotky.³⁶ OSN vystupovala a nadále vystupuje v této válce jako zprostředkovatel mírového úsilí. Rada bezpečnosti OSN dne 4. srpna téhož roku vydala prohlášení, ve kterém vyzývala válčící strany k zastavení násilí a útoků na civilisty, které byly spáchány ze strany syrské vlády i opozičních sil. Toto prohlášení mělo vyjít formou rezoluce, avšak na jejím znění se stálí členové Rady bezpečnosti nedokázali v té době shodnout. Na jaře roku 2012 přišel bývalý generální tajemník OSN Kofi Annan s mírovým plánem pro Sýrii.³⁷ Tento plán byl

³² Podrobněji o rezoluci viz <https://news.un.org/en/story/2023/10/1142932>

³³ Šabacká, Yvona. *Konflikt a politika velmocí na Blízkém východě. Libanon - bitevní pole velmocí*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2011. s. 320-322. ISBN 978-80-7380-298-1.

³⁴ Po čtvrté arabsko-izraelské válce byla ustanovena mírová operace OSN UNEFII pro Sinajský poloostrov, ze kterého Izrael stáhl svoji armádu po uzavření egyptsko-izraelské mírové dohody v americkém Camp Davidu v roce 1979 za amerického zprostředkování. Izrael má uzavřenou ještě jednu mírovou dohodu, a to s Jordánskem z roku 1994.

³⁵ Více podrobněji na <https://www.timesofisrael.com/syria-accuses-israel-of-bombing-aleppo-airport-for-second-time-in-3-days/>.

³⁶ Beránek, Ondřej. *Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia. 2013. s. 190-192. ISBN 978-80-200-2298-1.

³⁷ Dostupné zde <https://dppa.un.org/en/mission/special-envoy-syria>

sice syrskou vládou přijat, avšak syrská vláda odmítala stažení svých vojenských sil z obydlých míst k datu 10. dubna 2012, jakožto jednu z podmínek mírového plánu. Přesto začala v Sýrii pracovat skupina pozorovatelů OSN, která měla za úkol dohlížet na dodržování klidu zbraní apod. Demonstrace, nepokoje a boje pokračovaly v Sýrii nadále, v polovině května 2012 generální tajemník OSN Pan Ki-mun připustil, že za mnohé nepokoje a atentáty v Sýrii je zodpovědná mezinárodní islámská teroristická organizace Al-Káida.³⁸

Dne 28. září 2013 Rada bezpečnosti OSN jednomyslně schválila rezoluci odsuzující použití chemických zbraní v Sýrii.³⁹ Tato rezoluce přes značnou nespokojenost USA nevymezovala sankce, pokud by režim syrského prezidenta Bašára Asada stanovené podmínky plynoucí z rezoluce nedodržel. Rezoluce pouze odsuzovala použití chemických zbraní, avšak k otázce, která z válčících stran syrského konfliktu chemické zbraně při útoku dne 21. srpna 2013 použila, se text rezoluce nevyjadřuje. Srpnový útok, ve kterém na předměstí Damašku přišly o život stovky civilistů, vyšetřovali inspektoři OSN a potvrdili použití jedovatých látek. Avšak nespecifikovali, kým byly použity. USA, Francie a Velká Británie požadovaly, aby rezoluce obsahovala za nesplnění podmínek syrským režimem tvrdé sankce a zároveň, aby západním zemím umožnila případnou vojenskou intervenci v Sýrii. Proti tomuto znění rezoluce vystupovaly Rusko a Čína, které takový návrh rezoluce striktně a vytrvale odmítaly s odkazem na vojenskou intervenci v Iráku v roce 2003. Konečné znění schválené rezoluce tedy znělo, že Sýrie nesmí chemické zbraně používat, vyvíjet či skladovat a musí plně spolupracovat s OSN na zneškodnění svých zásob chemických zbraní. Podle zdrojů Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW) Sýrie v otázkách likvidace chemických zbraní spolupracovala a závazky dodržela.⁴⁰

V souvislosti s chemickým útokem ze dne 21. srpna 2013 byla diskutována ještě jedna rezoluce Rady bezpečnosti OSN, a to č. 1674 schválená dne 28. dubna 2006 o ochraně civilistů během ozbrojených konfliktů.⁴¹ Objevovaly se názory, že touto rezolucí, pokud dochází ke zločinům spáchaným na civilistech, se mezinárodní humanitární právo nadřazuje nad suverenitu států, a tím by se mohl uskutečnit i vojenský zásah proti syrskému režimu Bašára Asada jako trest za použití chemických zbraní. Tato rezoluce však vymezuje projevy násilí páchaného na civilním obyvatelstvu během ozbrojených konfliktů následovně: jedná se o násilné přemísťování obyvatelstva, obchodování s lidmi, mučení, násilí na ženách a dětech, neposkytnutí humanitární pomoci aj. Nutno dovysvětlit, že tato rezoluce mezinárodní humanitární právo nenadřazuje, žádného aktéra mezinárodních vztahů nezmocňuje k jakémukoliv vojenskému zásahu či vojenské intervenci v jakémkoliv zemi, avšak v daných případech se může na tento dokument odvolat jakýkoliv stát nebo

³⁸ Více podrobněji na <https://www.hrw.org/world-report/2012/country-chapters/syria>.

³⁹ Více podrobněji na https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/rada-bezpecnosti-osn-schvalila-rezoluci-odsuzujici-pouziti-chemickych-zbrani-v-syrii.A130928_011125_zahranicni_jj.

⁴⁰ K datu 31. října 2013 zařízení na výrobu chemických zbraní byla dle zdrojů OPCW zničena stejně jako syrské zásoby nervových plynů (sarinu, yperitu). Výroba chloru v Sýrii zůstala, používá se například pro výrobu hnojiv. Její výroba není náročná, tudíž vyrobí jej mohou i povstalecké a opoziční síly v Sýrii. Podrobněji viz <http://zahranicni.eurozpravy.cz/blizky-vychod/80489-asadova-zarizeni-k-vyrobe-chemickych-zbrani-byla-zlikvidovana/>.

⁴¹ Podrobněji na <https://www.un.org/ruleoflaw/>.

organizace.⁴² O vojenském zásahu však vždy musí rozhodnout Rada bezpečnosti OSN. Musí mít k tomu jasné a nevyvratitelné důkazy. Poté Rada bezpečnosti OSN vydává první rezoluci, kterou danou zemi, organizaci nebo událost označí za hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost. Následně je Radou bezpečnosti OSN schválena druhá rezoluce, kterou Rada dává zmocnění užít všech nezbytných prostředků, tedy včetně použití síly proti danému státu, organizaci, události, jež byly označeny za hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost. O všem pojednávají kapitoly V, VI a VII Charty OSN, články 41 a 42.⁴³

OSN může mít i v budoucnu důležitou roli mírotvorce, pokud ovšem o tuto její roli budou usilovat především stálí členové Rady bezpečnosti OSN a pokud najdou společné přístupy k řešení konfliktů a bezpečnostních hrozeb.

2.3 Libanon jako příklad obtížné tvorby bezpečnostní architektury OSN

Libanon je další blízkovýchodní zemí, ve které dlouhodobě působí mírové jednotky OSN, tzv. Prozatímní jednotky OSN v Libanonu (UNIFIL) a ve které se OSN snaží o svoji mírotvornou politiku, přestože se síly OSN staly terčem vojenského útoku. Jednotky UNIFIL působí v Libanonu od roku 1978, kdy do Libanonu podnikl vojenskou invazi Izrael, za účelem zneškodnit ozbrojené útoky palestinských povstalců.⁴⁴ Tyto jednotky měly za úkol dohlížet na úplné stažení izraelské armády z libanonského území, obnovit pořádek na izraelsko-libanonské hranici a pomoci libanonskému vedení získat kontrolu nad svým územím. To se podařilo až v květnu 2000 po stažení izraelské armády z jižního Libanonu a poté v roce 2005 po stažení syrské armády z většiny libanonského území. Jednotky UNIFIL působí v Libanonu dodnes, konkrétně střeží oblast jižního Libanonu a izraelsko-libanonskou hranici nesoucí název „modrá linie“ (Blue Line), což je historická hranice mezi těmito dvěma státy. Jednotky UNIFIL rovněž přispívaly ke zmírnění různých konfliktů a nepokojů, které probíhaly na libanonském území. Jedná se zejména o dva významné konflikty mezi izraelskou armádou a hnutím Hizballáh, a to první libanonská válka z roku 1996 a druhá libanonská válka v roce 2006. Jednotky UNIFIL tak napomáhaly při zajišťování ochrany civilního obyvatelstva, distribuci humanitární pomoci. Operace Hrozný hněvu Iz roku 1996 je dle mnoha odborníků⁴⁵ považována za jeden z největších masakrů

⁴² Eichler, Jan. *Bezpečnostní a strategická kultura mezinárodních organizací a ČR*. Praha: Oeconomica. 2013. s. 56-57. ISBN 978-80-245-1992-0.

⁴³ Více o Chartě OSN na <https://osn.cz/osn/charta-osn/>

⁴⁴ Po tzv. jordánském černém září v roce 1970 přišlo do Libanonu mnoho palestinských uprchlíků, kteří se usadili v uprchlických táborech. Tyto uprchlické tábory se postupně začaly přeměňovat na vojenské a ozbrojení Palestinci v čele s Jásirem Arafatem z hnutí Fatah podnikali vojenské útoky na Izrael z libanonského území. Palestinské ozbrojené skupiny začaly zasahovat i do vnitřní politiky samotného Libanonu, na jehož území si vytvořily své téměř autonomní území tzv. Fatahland. Podrobněji viz Šabacká, Yvona. *Konflikt a politika velmocí na Blízkém východě. Libanon - bitevné pole velmocí*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2011. s. 337. ISBN 978-80-7380-298-1.

⁴⁵ Palmer, J. H. 2004. *Hezbollah. The Changing Face of Terrorism*. London: I. B. Tauris. 2004. ISBN 1-86064-893-2.

dvacátého století, při kterém se terčem útoku stalo nejen civilní obyvatelstvo Libanonu, ale i středisko jednotek UNIFIL v libanonském městě Kana. Toto město bylo izraelskou armádou téměř zničeno, včetně základny OSN. Valnému shromáždění OSN byl opakovaně předkládán text, který požadoval na Izraeli náhradu škody způsobenou vojenskou operací v Kaně. Bohužel text nebyl nikdy schválen ani v podobě později navrhované rezoluce Rady bezpečnosti OSN⁴⁶.

OSN působila v Libanonu na základě operačního plánu generální tajemníka OSN při znovuzavedení autority státu po ukončení izraelské okupace jižního Libanonu, ke které došlo v květnu 2000. OSN vystupovala jako pozorovatel komunálních voleb, které se v květnu 2004 uskutečnily v jižním Libanonu poprvé od začátku občanské války v roce 1975.⁴⁷ Další pozorovatele měla OSN u parlamentních voleb v Libanonu v květnu 2005. OSN též iniciovala vznik vyšetřovací komise atentátu, který byl spáchán na libanonského premiéra Rafika Haríriho v únoru 2005.⁴⁸ Pachatel atentátu nebyl dosud zjištěn. OSN také mnohokrát apelovala na Sýrii, aby ukončila okupaci Libanonu. Syrská armáda včetně syrských zpravodajských služeb se stáhla z Libanonu během května 2005. Po celou dobu syrské a izraelské okupace Libanonu hájila OSN principy Charty OSN, tj. územní celistvost a svrchovanost libanonského státu, jeho právo na samostatnost. OSN mnohokrát vyzývala okupační vojska ke stažení svých armád, a to na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 425 z roku 1978. V Libanonu při návštěvě osobního zmocněnce generálního tajemníka OSN Terje Roed-Larsena v květnu 2004 dokonce vznikl budoucí projekt tzv. Kvarteta (OSN, USA, Rusko a EU) pod názvem Cestovní mapa (Road Map) pro řešení izraelsko-palestinské otázky.⁴⁹ Tento projekt se podařilo naplnit jen částečně.

3 SEVEROATLANTICKÁ ALIANCE (NATO)

Dalším významným pilířem mezinárodní bezpečnostní architektury je Severoatlantická aliance (NATO). Dne 4. dubna 1949 podepsalo 12 zakládajících členů Washingtonskou smlouvu, a tímto aktem vznikla jedna z nejvýznamnějších organizací kolektivní obrany, jejímž hlavním cílem bylo zajistit bezpečnost svých členských států. Obecně převládá mínění, že prvotním impulsem k jejímu založení byla tehdejší vojenská hrozba pro Západ, za kterou byl považován primárně Sovětský svaz. Avšak toto tvrzení není úplné. Mezi další důvody pro založení NATO, a to i podle oficiální koncepce samotné Aliance, patřilo zamezení znovuoživení nacionalismu a rozmachu militarismu v Evropě, a to prostřednictvím americké vojenské přítomnosti na evropském kontinentě, a současně podpora evropské

⁴⁶ Šabacká, Y. 2011. *Konflikt a politika velmocí na Blízkém východě. Libanon - bitevní pole velmocí*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2011. s. 323. ISBN 978-80-7380-298-1.

⁴⁷ Podrobněji viz L'OrientleJour, 27. 5. 2004, s. 3.

⁴⁸ Blanford, N. 2006. *Killing Mr Lebanon. The Assassination of Rafik Hariri and Its Impact on the Middle East*. London: I. B. Tauris. 2006. s. 129-135. ISBN 978-1-84511-202-8.

⁴⁹ Čejka, Marek. *Izrael a Palestina*. Brno: Centrum strategických studií. 2005. s. 234. ISBN 80-903333-9-7.

politické integraci jako protiváhy šíření komunismu v západních státech Evropy.⁵⁰ Vznik NATO tedy pro evropské státy znamenal minimalizaci bezpečnostních i nevojenských hrozeb a pro USA zásadní odklon od předválečné americké politiky izolacionalismu. Severoatlantická aliance svým vznikem bezesporu výrazně ovlivnila evropský poválečný vývoj, a zejména mezinárodní politicko-bepečnostní vztahy v době studené války, které ani po zrodu světové mírové organizace OSN v roce 1945, jakožto jediného představitele globální kolektivní bezpečnosti, nebyly nikterak jednoduché.

3.1 NATO a nová etapa mezinárodních bezpečnostních vztahů

Konec studené války přinesl novou etapu v mezinárodních bezpečnostních vztazích, nové uspořádání světa a pro NATO klíčovou existenční otázku. Počátkem 90. let dvacátého století se NATO stalo hlavním pilířem mezinárodní, ale zejména evropské bezpečnostní architektury. Došlo k začlenění sjednoceného Německa a tím změně poměru sil v Alianci, definovaly se nové bezpečnostní hrozby a rizika a v neposlední řadě i nové bezpečnostní koncepce a strategie NATO, kde základním posláním NATO bylo přispět k míru a stabilitě v Evropě. Ve stejném období byly i podepsány dohody START I a START II o snížení stavu strategických jaderných sil USA a bývalého SSSR, čímž došlo k významnému snížení rizika vojenského napětí a jaderné války. V rámci mezinárodních bezpečnostních vztahů se objevil nový prvek, a to důraz na lidskou a individuální bezpečnost.⁵¹

Na druhé straně válka v Jugoslávii ukázala, že rozpad bipolárního rozdělení světa a následně vzniklé mocenské vakuum byly zdrojem nestability, hrozeb a napětí. V důsledku toho se hledaly možnosti, jak posílit spolupráci i s nečlenskými státy NATO a tím napomoci k vývoji demokratických institucí. Výsledkem toho byl program Partnerství pro mír z roku 1994, ve kterém NATO definovalo základní rámec bezpečnosti v euro-atlantickém prostoru, včetně intenzivního dialogu a spolupráce NATO a Ruska. V roce 1997 vznikla Stálá rada v rámci „Zakládajícího aktu o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti“ mezi NATO a partnerskými státy, podepsaném v Paříži, který předpokládal nekonfliktní charakter vzájemných vztahů a zaměření na pravidelné konzultace a jednání.

Avšak budování spolupráce s Ruskem nebylo bezproblémové, přestože byla v roce 2002 ustanovena Rada NATO-Rusko a existovala praktická spolupráce v oblastech, jako například kontrola zbrojení, nešíření zbraní hromadného ničení, věda a výzkum, boj proti terorismu, proti obchodu s narkotiky aj. Složitost vzájemných vztahů se projevila i v tom, že Rusko považuje rozšiřování NATO směrem na východ za ohrožení své bezpečnosti a svých zájmů. Ruský postoj navíc utvrdil americký projekt protiraketové obrany

⁵⁰ Dostupné zde https://www.nato.int/nato-welcome/index_cz.html

⁵¹ Eichler, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: AVIS. 2006. s. 81-84. ISBN 80-7278-326-2.

v Evropě.⁵² Co se týká spolupráce s Evropskou unií (EU), koncem téhož roku byla mezi Aliancí a EU uzavřena dohoda o spolupráci pod názvem Berlín plus.⁵³ Dohoda dává EU možnost využívat prostředky a kapacity NATO, dále spolupracovat na mezinárodních misích, kterých se mohou účastnit i občané států EU nepatřící mezi členy NATO. Týkalo se to například mírových misí v Makedonii nebo v Bosně a Hercegovině (SFOR).

Rok 1999 znamenal další významný mezník v budování mezinárodní bezpečnostní architektury, na washingtonském summitu byly za nové členy NATO přijaty státy bývalého socialistického bloku, a to Česká republika, Maďarsko a Polsko. V následujících letech se NATO rozrostlo o další členské státy, kdy jako poslední přistoupilo v roce 2024 Švédsko. Je možné zmínit i Francii, která se dne 4. dubna 2009 po 43 letech vrátila do vojenských struktur NATO. Článek 10 Washingtonské smlouvy říká, že Aliance zastává politiku otevřených dveří a může přijímat nové členy.⁵⁴ Avšak platí tu omezení pouze na evropské země, proto se v posledních letech objevily názory, že toto omezení by se mělo změnit na všechny demokratické státy s cílem společně čelit mezinárodním hrozbám.

3.2 NATO v kontextu Blízkého a Středního východu

Od počátku 21. století je NATO vystaveno stále rostoucímu počtu hrozeb a konfliktům, ať už to byla operace v Afghánistánu pod názvem Trvalá svoboda, operace Irácká svoboda, či krize v Libyi, konflikt v Sýrii, boj proti Islámskému státu. Po teroristických útocích na USA dne 9. září 2001 poprvé ve své historii aktivovalo NATO článek 5 Washingtonské smlouvy o kolektivní obraně. Dne 2. října NATO oznámilo, že teroristické útoky pod tento článek spadají. Koalice zemí včetně spojenců NATO vojensky zasáhla v Afghánistánu s cílem zadržet co nejvíce příslušníků Al-Káidy. Organizace Al-Káida byla označena za agresivního aktéra této války, a hlavně představovala síť globálního terorismu v Afghánistánu, který se stal její základnou a útočištěm. V prosinci 2001, po svržení režimu Tálibánu, Rada bezpečnosti OSN schválila rezoluci č. 1386 o rozmístění Mezinárodních bezpečnostních podpůrných sil (ISAF) v Kábulu a okolí. V srpnu 2003 převzalo NATO velení a koordinaci jednotek ISAF, jejichž působnost byla Radou bezpečnosti OSN v říjnu téhož roku rozšířena na celý Afghánistán.⁵⁵ Mise ISAF byla ukončena dne 31. prosince 2014 a od 1. ledna 2015 nahrazena navazující výcvikovou misí nazvanou Operace Rozhodná podpora. Česká armáda ukončila účast na této misí v březnu 2020, kromě českých lékařů a výcvikových jednotek.

⁵² Eichler, Jan. *Bezpečnostní a strategická kultura mezinárodních organizací a ČLR*. Praha: Oeconomica. 2013. s. 143. ISBN 978-80-245-1992-0.

⁵³ Dostupné zde https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_193914.htm?selectedLocale=en

⁵⁴ Washingtonská smlouva dostupná zde https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/history_pdf/20161122_E1-founding-treaty-original-treaty_NN-en.pdf

⁵⁵ Eichler, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: AVIS. 2006. s. 119-122. ISBN 80-7278-326-2.

Operace Irácká svoboda byla zahájena útokem spojeneckých sil pod vedením USA dne 20. března 2003. Při této vojenské operaci, kterou primárně vedly USA a na které se podílela i řada významných členských zemí Aliance, se poprvé v historii NATO projevil zásadní neshody mezi jednotlivými členy Aliance. Zatímco názor USA, že Irák představoval hrozbu pro mezinárodní společenství, podporovaly členské státy jako Velká Británie, Nizozemí, Itálie a Portugalsko spolu s novými členy NATO, proti se postavily například Francie, Belgie či Německo. Tento rozkol poukázal i na nejednotnost v rámci Rady NATO a tím i obtížnost v rozhodování o mandátu k vojenské operaci.⁵⁶ V roce 2004 na žádost nové irácké vlády začalo NATO s výcvikovou misí v Iráku, jejímž úkolem byl výcvik nové irácké armády. V září 2005 otevřelo NATO v Bagdádu svoji vojenskou akademii, výcvik se tak rozšířil i na federální policii a příslušníky námořnictva a letectva. Mise byla ukončena k 31. prosinci 2011 a účastnilo se jí celkem 23 členských států NATO. Dle mnoha odborníků měla tato vojenská operace v Iráku velice destabilizující dopady na celou zemi. Z hlediska mezinárodního práva byla tato druhá irácká válka z roku 2003 válkou nelegální i nelegitimní. Byla schválena pouze jedna rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1441 z roku 2002, kterou OSN označila Irák za hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost. Druhá rezoluce, kterou by Rada bezpečnosti OSN zmocňovala užít všech nezbytných prostředků, nebyla, stejně jako v případě vojenské operace NATO v Kosovu v roce 1999 pod názvem Spojenecká síla, schválena.

Na začátku roku 2011 vypuklo v arabských státech severní Afriky a Blízkého a Středního východu tzv. arabské jaro, které v Libyi vyústilo v občanskou válku a následnou vojenskou operaci některých států NATO bez schválení OSN. Aliance udržovala kooperativní vztahy se státy zmíněných regionů v rámci tzv. iniciativy Středomořský dialog z roku 1994 a Istanbulske iniciativy spolupráce z roku 2004, avšak vzájemná spolupráce v otázkách bezpečnosti a obrany se z důvodu složitého politického vývoje na Blízkém a Středním východě a přetrvávajícího arabsko-izraelského konfliktu příliš nerozvíjela.⁵⁷ Dne 17. března 2011 Rada bezpečnosti OSN schválila rezoluce požadující okamžité příměří, což mezinárodnímu společenství umožnilo použít všechny prostředky ke zřízení bezletové zóny a k obraně civilního obyvatelstva. Dne 27. března 2011 NATO převzalo velení nad bezletovou zónou od původní koalice. Avšak nejednalo se o kolektivní akci NATO, z 28 členů se vojenské operace v Libyi pod názvem Sjedenocení ochránce (Unified Protector) účastnilo pouze 14 členů, Velká Británie, Francie, Itálie, Belgie, Norsko, Dánsko se účastnilo pozemních útoků, ostatní členové v rámci bezletové zóny. Intervence NATO v Libyi, která znamenala značné překročení mandátu Rady bezpečnosti OSN, byla ukončena k 31. říjnu 2011.

⁵⁶ Laurens, Henry. *Arabský Orient za časů Ameriky. Od války v Zálivu k válce v Iráku*. Praha: Academia. 2013. s. 182. ISBN 978-80-200-2246-2. Dále podrobněji viz Belica, Miroslav. *Co nezavály písky Mezopotámie*. Praha: Nakladatelství Epocha. 2023. s. 446. ISBN 978-80-278-0108-4.

⁵⁷ Dostupné zde https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm?selectedLocale=en

ZÁVĚR

I přes některé nedostatky (například stále diskutovaná reforma Rady bezpečnosti OSN) zůstává OSN nenahraditelným aktérem mezinárodních bezpečnostních vztahů na globální úrovni. OSN má obrovskou zásluhou činnost při řešení celosvětových problémů, jakými jsou například nedostatek pitné vody zejména v rozvojovém světě, chudoba, pandemie, zhoršování životního prostředí aj. Dále je nutné klást důraz na zvyšování celosvětové spolupráce, bojovat proti extremismu a nesnášenlivosti ve všech formách. Především je třeba hledat konsenzus v jednání a rozhodování stálých členů Rady bezpečnosti OSN.

Od svého vzniku byla OSN již nespočetněkrát žádána, aby pomohla v oblasti řešení a předcházení konfliktů. OSN se vždy snažila konfliktní/válčící strany přesvědčit, aby své spory řešily mírovou cestou a diplomacií, mnohokrát vystupovala jako prostředník válčících stran, čímž přispěla k ukončení těchto konfliktů. Po rozpadu bipolárního světa se objevuje nový trend, na což se snaží reagovat OSN i celé mezinárodní společenství. Dle statistik OSN většina konfliktů se již neodehrává mezi státy, ale z 90 % se jedná o konflikty probíhající uvnitř jednotlivých států. V důsledku tohoto nového trendu se OSN více zaměřuje na prevenci konfliktů, zvýšení spolupráce s regionálními a místními organizacemi, své mírové operace přizpůsobuje novým situacím a potřebám. Po ukončení konfliktu napomáhá OSN při stabilizaci poškozeného státu, dále se například angažuje v přípravě a průběhu tamějších voleb. Největší úlohu při posilování světového míru a bezpečnosti má Rada bezpečnosti OSN. Je to jediný orgán OSN, který disponuje schvalovací pravomocí. Rada bezpečnosti OSN již odsouhlasila několik desítek mírových operací k řešení vnitrostátních a přeshraničních konfliktů. Dalšími kompetentními orgány OSN v otázkách míru a bezpečnosti jsou Valné shromáždění OSN a generální tajemník OSN. Mezi hlavní úkoly OSN patří budování, obnova, vynucování a udržování celosvětového míru a prevence konfliktů.

V roce 1988 mezinárodní společenství ocenilo význam mírových misí OSN a udělilo mírovým silám OSN Nobelovu cenu za mír. Den 29. květen byl Valným shromážděním OSN prohlášen za Mezinárodní den mírových sil OSN. Tím chce OSN ocenit všechny, kteří v mírových misích sloužili a slouží, ocenit jejich odvahu, oddanost a profesionalitu. Cenu za budování míru obdržel in memoriam i bývalý vysoký komisař OSN pro lidská práva Sergio V. de Mella, který zahynul v srpnu 2003 v Iráku, kde působil jako zvláštní zmocněnec generálního tajemníka OSN pro Irák.

Lze říci, že humanitární a mírotvorná činnost OSN a celkově tedy efektivita OSN nejen pro oblast Blízkého a Středního východu je velice přínosná. Mám tím na mysli její mírové operace, politické mise a celkovou činnost OSN. Tato globální organizace tak napomáhá implementovat mírové dohody, zavádět pozitivní politické změny, budovat demokratické instituce, rozvíjet ekonomickou a další spolupráci včetně obnovy a rekonstrukce daných oblastí, zajišťuje ochranu uprchlíků, humanitární pomoc, dodržování lidských práv, napomáhá při vyčišťování zaminovaných území, při odzbrojování aj. K dosažení všech těchto cílů je zapotřebí spolupráce a součinnosti ostatních mezinárodních organizací a institucí pro zajištění mezinárodní bezpečnosti a eliminaci mezinárodních hrozeb. Mezi ty významné organizace, se kterými OSN úzce spolupracuje, bezesporu patří

Severoatlantická aliance (NATO), Evropská unie (EU) a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE).

NATO jako bezpečnostní organizace patří mezi významné světové aktéry ovlivňující současné mezinárodní bezpečnostní vztahy. Buduje adekvátní vojenské kapacity a zároveň klade důraz na konzultace, preventivní diplomacii či strategická partnerství s ostatními státy a aktéry mezinárodních vztahů na základě koncepce multilateralismu a jeho tří zásad, tj. zásad nerozlišování, nedělitelnosti a vzájemnosti s cílem dosažení mezinárodního míru a bezpečnosti jako nejvyšších hodnot. Kolektivní obrana a odstrašení jsou trvalé primární úkoly této obranné Aliance. Jako hlavní výzva nadcházející dekády se tak pro Alianci do budoucna jeví další adaptace na novou vlnu velmocenského soupeření.

V rámci mezinárodního společenství, a tedy mezinárodní bezpečnostní architektury se hovoří o trojúhelníkové spolupráci, tj. OSN, NATO a EU. Ideálem pro globální bezpečnost by byla světová organizace s legitimitou OSN, vojenskou silou NATO a hospodářským potenciálem EU. Hlavní iniciativa však musí přijít vždy od členských států daných organizací. Mírové operace, politické mise, rozmanitá činnost OSN i činnost NATO, přestože použití vojenské síly Aliance po konci studené války nebylo vždy v souladu s normami OSN, představují zásadní prostředek k zajištění mezinárodní bezpečnosti a světového míru a jejich činnost nejen v oblasti Blízkého a Středního východu, ale i celosvětově je hodnocena jako přínosná.

Autor: *Ing. Yvona Novotná-Šabacká, Ph.D., narozena 1977. Vystudovala obor mezinárodní politika a diplomacie na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze, kde v roce 2008 obhájila doktorát. Získala zkušenosti na francouzské univerzitě EDHEC v Lille a zejména během svých studijních pobytů na francouzské Univerzitě sv. Josefa v Bejrútu. V současné době působí jako akademický pracovník na Oddělení bezpečnostních a obranných studií Centra bezpečnostních a vojenskostrategických studií Univerzity obrany. Její vědecký zájem se soustředil na oblast Blízkého a Středního východu, mezinárodní bezpečnostní vztahy v dané oblasti a arabskou/islámskou kulturu.*

Jak citovat: NOVOTNÁ-ŠABACKÁ, Yvona. OSN a NATO jako hlavní pilíře mezinárodní bezpečnostní architektury se zaměřením na Blízký a Střední východ. *Vojenské rozhledy*. 2024, 33 (2), 018-035. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Available at: www.vojenskerozhledy.cz.